

Janusz Lehmann

"Zbornik Zaštite Spomenika Kulture", T. XXIV, 1974 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 30/3-4 (118-119), 174-175

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Można też, jeżeli zachowały się tylko nieliczne skorupy, określić pierwotny kształt naczyń. Artykuł podaje dokładny opis metody w zastosowaniu do rekonstrukcji archeologicznych.

P.C. Van Geersdaele, S. Davison, *The Thirteenth — Century Tile — Kiln from Clarendon Place — Its Removal and Reconstruction for Exhibition* (Trzynastowieczny piec do wypalania dachówek — jego przemieszczenie i rekonstrukcja dla celów ekspozycji muzealnej), ss. 158—168, 15 il., przypisy, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Zachowany fragmentarycznie, pochodzący z ruin Clarendon Palace w Wiltshire piec do wypalania dachówek został przeniesiony do zbiorów British Museum. Podany opis zabezpieczenia i przeniesienia obiektu, który konserwowano i rekonstruowano już na miejscu w muzeum.

J. Winter, *Note on the Preparation and Mounting of Samples of Chalk/Glue Ground from Paintings for Scanning Electron Microscopy* (Notatka o przechowywaniu i montowaniu próbek zaprawy kredowo-klejowej z obrazów dla celów mikroskopii elektronicznej), ss. 169—173, 5 il., przypisy bibliograficzne. Autor opisuje metodę opracowywania próbek, która ma na celu usunięcie nadmiaru kleju z fragmentów gruntu klejowo-kredowego pochodzącego z malowideł na deskach dębowych. Bazuje ona na enzymowej hydrolizie kleju, który łatwiej wypłukuje się wodą i pozostawia cząsteczki kredy w dyspersji dogodnej dla badań morfologicznych.

Suplement: *IIC News* (Nowiny IIC) — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dziej Sztuki, 8 ss.

Zeszyt 4, stron 34, ilustracje + suplement

J.S. Mills, R. White, *The Identification of Paint Media from the Analysis of Their Sterol Composition — A Critical View* (Krytyczna ocena identyfikacji spoiw malarskich na podstawie analizy ich składu sterolowego), ss. 176—182, 2 il., 1 tab., przypisy bibliograficzne, str. w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim. Autorzy poddają weryfikacji opublikowaną w 1971 r. metodę wykrywania i różnicowania w warstwach malarskich wyschniętych olejów schnących i wyschniętego jajka za pomocą cienkowarstwowej chromatografii frakcji nie ulegającej zmydleniu (składającej się głównie ze steroli), po uprzednim poddaniu próbki hydrolizie alkalicznej. Według tej metody dobre chromatogramy dawały sterole zarówno pobrane z 500-letnich malowideł, jak i z materiału nowszego, wskutek czego zalecano ją jako badanie dodatkowe do testów plankowych przekrojów warstw malarskich, które zasadniczo pozwalają odróżnić tylko spoiwa białkowe od olejnych. Wielką zaletą metody byłaby możliwość wykrywania cholesterolu (charakterystycznego sterolu dla żółtka jajka), gdyż pozwoliłoby to na wykrycie jajka w obecności oleju, raczej niemożliwe przez badanie samych kwasów tłuszczowych. Autorzy przebadali nie zmydlając się frakcje podstawowych olejów schnących za pomocą chromatografii gazowej i cienkowarstwowej. Stwierdzili, że są one jakościowo podobne, choć różnią się względnymi ilościami steroli. W wypadku starych błon malarskich stwierdzono, że sterole na ogół zniknęły z błon nie barwionych oraz tych, które zawierały pigmenty jasnej czerwieni i bieli ołowiowej, aczkolwiek zachowały się nieźle w obecności *verdigris* (zieleni miedzianej). Podobnie stwierdzono, że cholesterol nie zachował się dobrze w błonach tempery jajowej. Autorzy wyrażają wątpliwość co do wartości takich analiz w identyfikacji spoiw malarskich.

R. Breek, W. Froentjes, *Application of Pyrolysis Gas Chromatography on Some of Van Meegeren's Faked Vermeers and Pieter de Hooghs* (Zastosowanie pirolizyjnej chromatografii gazowej w badaniu niektórych sfałszowanych przez Van Meegerena Vermeerów i Pietera de Hoogha), ss. 183—189, 6 il., przypisy bibliograficzne. Zakończone w styczniu 1947 r. badania technicznych ekspertów sprawy Van Meegerena opierały się głównie na wyszukiwaniu anachronizmów w składzie pigmentów, badaniach rentgenowskich i innych prostych testach. Autorzy artykułu raz jeszcze przebadali spoiwo, o którym mówił w swych zeznaniach Van Meegeren, poddając pirolizie małe próbki malowidła, a powstałe produkty lotne rozdzielając za pomocą chromatografii gazowej. Badania porównawcze materiału otrzymanego z pracowni Van Meegerena z próbkami z pięciu przypisywanych mu, sfałszowanych obrazów, potwierdziły nieodwołalnie, że spoiwa są tu identyczne. Identyfikacja substancji metodą chromatografii gazowej, która dała pięć charakterystycznych szczytów-wierzchołków w pirogramach, wykazała w obu przypadkach istnienie żywicy syntetycznej fenolowo-formaldehidowej.

G. van de Voorde, *A Note on the Radiography of Large-Size Painting* (Notatka o wykonywaniu radiografii obrazów o dużych roz-

miarach), ss. 190—194, 3 il., przypisy bibliograficzne. Opis fotografowania w promieniach X dużych obrazów metodą zapewniającą całkowitą kontrolę nad wszystkimi czynnikami, które mają wpływ naświetlenie błon. Celem jest otrzymanie zestawu zdjęć o wysokiej, identycznej jakości, zmontowanych na jednej reprodukcji fotograficznej, bez przycinania błon oryginalnych.

B. Callede, *Etude des Peintures Murales dans la Chapelle de l'Hôtel Jacques Coeur à Bourges (France)* (Studium malowideł ściennych w kaplicy Hotel Jacques Coeur w Bourges, Francja), ss. 195—200, 10 il., przypisy bibliograficzne. Na zlecenie Ministerstwa Kultury przeprowadzono w 1974 r. badania stanu zachowania cennego zespołu malowideł sklepiennych przypisywanych Niderlandczykom — Henri Melleinowi i Jakobowi de Luttemont albo też artyście z kręgu dworu księcia Jean de Berry. Próby oczyszczania, badania *in situ* oraz analizy laboratoryjne pobranych próbek pozwoliły stwierdzić, że malowidła zostały całkowicie przetrzetuzowane, zgodnie z zasadami restauratorskimi epoki, przez konserwatora Aleksandra Denuelle w 1869 r. Stan zachowania malowidła pod retuszami jest zły. Przemalowania respektują charakter dzieła, które mimo tej konserwacji pozostaje wybitnym przykładem malarstwa późnego gotyku.

P. Fiorentino, L.V. Borrelli, *A Preliminary Note on the Use of Adhesives and Fillers in the Restoration of Ancient Materials with Special Reference to Glass* (Notatka wstępna o stosowaniu klejów i wypełniaczy w restauracji materiałów antycznych ze szczególnym uwzględnieniem szkła), ss. 201—205, 3 il., 3 tab., przypisy. Artykuł podaje wstępne wyniki badań porównawczych materiałów stosowanych zwyczajowo jako kleje lub wypełniacze w restauracji zabytków starożytnego rzemiosła artystycznego. Materiały testowano na odwracalność, łatwość operowania, barwę i przezroczystość, współczynnik rozszerzalności, inercję chemiczną, odporność mechaniczną, odporność na promieniowanie UV, ataki mikrobiologiczne, zanieczyszczenie powietrza, ścieranie i erozję wodną.

Recenzje

(Ch.F. Hummel, rec.), Frieda Kay Fall, *Art Objects. Their Care and Preservation. A Handbook for Museums and Collectors* (Dzieła sztuki. Ochrona i zachowanie. Podręcznik dla muzeów i kolekcjonerów), wyd. Laurence McGilvery, La Jolla, California, 1973, 332 ss., ss. 206—209.

Suplement: *IIC News* (Nowiny IIC) — Informator Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Zabytków i Dziej Sztuki, 8 ss.

Oprac. Maria Zdzitowiecka

ZBORNİK ZAŠTITE SPOMENIKA KULTURE. Wyd. Republički Zavod Za Zaštitu Spomenika Kulture (dawniej Jugoslavenski Institut Za Zaštitu Spomenika Kulture). Beograd. Ukazuje się raz w roku.

Tom XXIV (1974), stron 97, ilustracje

V. Brguljan, *Povodom ratifikacije Konvencije o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara* (Ratyfikacja konwencji o środkach zakazu i powstrzymywania nielegalnego przywozu, wywozu i przekazywania prawa własności dóbr kultury), ss. 5—13. Wprowadzenie oraz tekst konwencji podany w jęz. francuskim i serbo-chorwackim.

S. M. Nenadović, *Preseljavanje nepokretnih spomenika arhitekture. Metod spasavanja ili nužno zlo? (Przemieszczanie nieruchomości zabytków architektury. Metoda ratowania czy ostateczność?)*, ss. 15—20, str. w jęz. francuskim. Krytyczna ocena problemów związanych z przenoszeniem zabytków powodowanym różnymi okolicznościami, takimi jak budowa hydroelektrowni, rekonstrukcja historycznych aglomeracji miejskich, budowa szlaków komunikacyjnych i inne. Krytykuje artykuł 7 *Karty Weneckiej*, akceptujący przemieszczanie zabytków, jeżeli tego wymagają względy narodowe lub międzynarodowe, i uznający je za metodę ratowania zabytków architektury.

B. Maksimović, *Funkcionalne i estetičke vrednosti životne sredine u staroj strukturi Prizrena* (Funkcjonalne i estetyczne wartości środowiska w starej strukturze Prizrenu), ss. 21—32, 15 il., str. w jęz. francuskim. Miasto Prizren składa się z dwóch części: miasta górnego i dolnego. Górna część ma układ amfiteatralny, dostosowany do charakteru wzniesienia, na którym zostało posadowione.

Architektura, teren i zielen tworzą tu zintegrowany zespół. Układ urbanistyczny dolnego miasta oparty jest na sieci prostopadłe do siebie biegnących ulic obrzeżonych zabudową. Wprowadzenie nowych elementów w istniejące układy bez zakłócenia ich harmonii jest zadaniem bardzo trudnym. Autor przedstawia propozycję koncepcji, na których winien zostać oparty plan rozwoju miasta oraz unowocześnienie domów w istniejącym układzie i dostosowanie ich wyposażenia do współczesnych wymagań cywilizacyjnych.

I. Zdravković, *Obeležavanje nadzidivanja spomenika kulture pri njihovoj restauraciji i rekonstrukciji (Uwładcznianie nadbudowy zabytków w czasie ich restauracji i rekonstrukcji)*, ss. 33—35, str. w jęz. francuskim. Ocena sposobów uwładczniania partii nadbudowanych i uzupełnianych w budynkach zabytkowych w różnych krajach. Autor wypowiada się za przedzielaniem partii oryginalnych od uzupełnień blachą otowianą, której pasek wystaje na zewnątrz i pokazuje granicę.

M. Baltić, *Revitalizacija historijske jezgre Gornji grad (Rewitalizacja historycznego ośrodka Górnego Miasta)*, ss. 37—42, 6 il., str. w jęz. francuskim. Krytyka problemu zagospodarowania odbudowywanych i konserwowanych zabytków w centrum historycznym Zagrzebia, zmierzającego do zamiany tej części miasta w rodzaj wielkiego muzeum. Zdaniem autorki należy zmienić program i przeznaczyć Górne Miasto do takiego użytkowania, które bez naruszenia charakteru zabytkowego będzie mogło zapewnić mu dalszy rozwój.

R Findrik, *O projektu za uredjenje manastirskog kompleksa Pečke Patrijaršije — istraživanja, ideje, radovi (Projekt zagospodarowania kompleksu monasteru Patriarchii w Peći)*, ss. 43—57, 15 il., str. w jęz. francuskim. Projekt przewiduje zachowanie kościoła jako centralnego obiektu zabytkowego o największej wartości artystycznej bez zmiany sposobu użytkowania. Pozostałe budynki zespołu klasztorowego, opuszczone i zaniebane już przed wojną, winny zostać odrestaurowane i przystosowane do współczesnego sposobu użytkowania. Otoczenie zespołu klasztorowego należy uporządkować i zagospodarować dla potrzeb turystyki. Przy okazji prac inwentaryzacyjnych, projektowych i przygotowania realizacji prowadzi się wykopaliskowe badania archeologiczne.

S. Nedvidek, *Konzervacija crkve sv. Nikole u Starom Slankamenu (Konserwacja cerkwi Św. Mikołaja w Starym Slankamenu)*, ss. 59—65, 15 il., str. w jęz. francuskim. Cerkiew Św. Mikołaja w Starym Slankamenu, jedna z najstarszych w okręgu Srem, była opuszczona przez długi czas i zdewastowana. Konserwację rozpoczęto w 1966 r., a zakończono w 1968. W czasie prac odkryto wiele elementów, które wpłynęły na zmianę wyrazu architektonicznego obiektu. Odkryto zamurowane okna średniowieczne i dwa profilowane, dawne portale. Przełożono dach na budynku i wieżach. Przemurowano luk tęczowy, położono nowe tynki zewnętrzne.

J. Sevdic, *Konzervacija i restauracija ikonostasa Stefana Tenecog u vladicanskog trona sa konzervacijom freske u crkvi u Starom Slankamenu (1967—1968) (Konserwacja i restauracja ikonostasa Stefana Teneckiego i tronu biskupiego wraz z konserwacją fresków w cerkwi w Starym Slankamenu, 1967—1968)*, ss. 67—70, 4 il., str. w jęz. francuskim. Ikonostas i tron pochodzą z 1794 r. W czasie konserwacji w 1903 r. wymieniono około 20% rzeźb, wiele partii przemalowano, rzeźbione elementy dekoracyjne w drewnie „pozłociono” brązem. W czasie obecnej konserwacji drewno zdezynfekowano ksyloliną (odpowiednik polskiego ksylamitu), ikonostas rozmontowano, usunięto przemalowania z 1903 r., uzupełniono braki i ubytki w dekoracji rzeźbiarskiej, oczyszczono z brązu i uzupełniono złocenia, odtworzono marmurzację lamperii i pilastrów. Na jednym z dwóch pilastrów odsoniętych po rozmontowaniu ikonostasu odkryto fresk figuralny, przedstawiający trzy postacie liturgiczne. W celu uwidocznienia fresku po zmontowaniu ołtarza przeniesiono go wyżej, na widoczny pilaster.

P. Momirović, *Nadgrobnii spomenici kod srpske pravoslavne crkve sv. Nikole u Starom Slankamenu (Zabytkowe nagrobki wokół serbskiej prawosławnej cerkwi Św. Mikołaja w Starym Slankamenu)*, ss. 71—74, 17 il., str. w jęz. francuskim. Na cmentarzu cerkwi w Starym Slankamenu zebrano pewną liczbę nagrobków, przeważnie typu tureckiego „nichan”, adaptowanych do potrzeb obrządku prawosławnego. Nagrobki mają dekoracje w kształcie krzyży greckich, rzymskich i maltańskich; pochodzą z okresu od połowy XVII do połowy XVIII w. Opis, klasyfikacja i charakterystyka obiektów oraz interpretacja oznaczeń symbolicznych.

M. Štrk, *Problemi zaštite od vlage pučke sakralne arhitekture na području Istre (Problemy związane z zabezpieczeniem przed wilgocią ludowej architektury kościelnej na terytorium Istrii)*, ss. 75—78,

2 il., str. w jęz. francuskim. Na terytorium Istrii zachowało się szereg gotyckich, kamiennych kościołów, o niewielkich rozmiarach, z bogato malowanym wnętrzem. Ze względu na freski problem zabezpieczenia tych obiektów przed zawilgoceniem jest szczególnie trudny, ponieważ nie można zastosować żadnej z metod powodujących gwałtowne osuszenie (np. elektroosmosa). Sposób, w jaki rozwiązano ten problem, pokazano na przykładzie kaplicy Św. Trójcy w Żminju. Na oczyszczonym sklepieniu położono nową warstwę izolacyjną, podobnie zabezpieczono fundamenty; zaprawę cementową w fasadzie zastąpiono wapienną. Ponadto zastosowano kanał powietrzny i usunięto zbędną zielen. Skuteczność zabiegów sprawdzono w okresie wiosennych deszczów.

M. G o j k o v i ć, *Neka iskustva u rekonstrukcijama starich srednjovekovnih mostova (Nieco doświadczeń w rekonstrukcji zabytkowych mostów średniowiecznych)*, ss. 79—87, 9 il., str. w jęz. francuskim. Autor przedstawił doświadczenia zdobyte przy rekonstrukcji średniowiecznych mostów w Skopje, Smederevo i Prizren. W projekcie rekonstrukcji uwzględniono wyniki badań historycznych, aspekty funkcjonalne, konstrukcyjne, estetyczne i dokumentalne oraz przeprowadzono analizy integralne wielu elementów.

M. L e s e k, *Ikonostas crkve sv. Nikole u Šidu (Ikonostas cerkwi Św. Mikołaja w Śid)*, ss. 89—94, 4 il., str. w jęz. francuskim. Studium historyczne ikonostasu barokowej cerkwi w Śid, wykonanego w latach 1786—1801 przez Michaiła Radosavljićia i Grigorija Nikolića. W początku XIX w. ikonostas był konserwowany przez artystę malarza Iovana Nedelkovića z Sombora, a następnie w 1940 r. zostały wykonane liczne przeróbki i modyfikacje. Przeprowadzenie niezbędnej konserwacji obiektu, usunięcie przemalowań i przywrócenie jego pierwotnych wartości pozwoli dopiero na właściwą ocenę dzieła i określenie miejsca, jakie w malarstwie serbskim z przełomu XVIII i XIX w. zajmował Grigorij Nikolić.

N. Pešić-Maksimović, *In memoriom Arh. Aleksandar Freudreich (1892—1974)*, s. 93.

Recenzje książek i czasopism, ss. 96—97.

Oprac. Janusz Lehmann

DENKMALPFLEGE IN DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK — nowe czasopismo konserwatorskie

Z dużym zainteresowaniem powitaliśmy pierwszy zeszyt (nr 1 — 1975) nowego periodyku naszych sąsiadów zza Odry. Wydawca — Institut für Denkmalpflege w Berlinie (redaktor naczelny dr Hans Müller), zgodnie ze swoją dobrą tradycją zapewnił nowej inicjatywie wydawniczej wysoki poziom edytorski i merytoryczny. Laminiowana okładka, doskonały papier, czysty skład, wysoki poziom ilustracji — odpowiadają treści i zachęcają do lektury.

We wstępie redakcja prosi o wzięcie udziału w dyskusji nad zagadnieniami kulturalno-politycznymi i społecznymi ochrony zabytków oraz fachowymi rozwiązaniami stosowanymi w tej dziedzinie. W wyczerpującym artykule pt. *Ochrona zabytków w społeczeństwie socjalistycznym* prof. Ludwig Deiters, Generalny Konserwator Zabytków, omawia m.in. rolę zabytków w przeszłości, stosunek socjalistycznego społeczeństwa do tradycji i zabytków, ich znaczenie w kształtowaniu współczesnej świadomości, główne zadania służby konserwatorskiej. Ponadto zeszyt zawiera inne artykuły, komunikaty, noty informacyjne i recenzje.

Pierwszy numer czasopisma, które chwilowo będzie się ukazywało dwa razy w roku, uzupełniony jest dwiema wkładkami. Jedna poświęcona zagadnieniom technologicznym konserwacji zabytków prezentuje zabezpieczenie konstrukcji drewnianej więźby dachowej (łącznie z zasadami wprowadzania elementów wieńców żelbetowych na koronie murów), druga — wybrane zabytki miasta Mühlhausen (łącznie ze wskazaniem najnowszej literatury).

Nowe pismo niemieckich kolegów witamy ze zrozumiałym uznaniem jako pozycję bardzo potrzebną, dobrze wydawaną i rojącą dalszy rozwój, czego redakcji życzymy. Począwszy od 1978 r. będziemy uwzględniali „Denkmalpflege in der Deutschen Demokratischen Republik” w naszym przeglądzie czasopism konserwatorskich.

Redakcja